

УДК 159.9.316.6

А. О. ВОРОПАЙ,

студент

*навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ,*

А. А. ШИЛІНА,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної та практичної психології

*навчально-наукового інституту права та масових комунікацій
Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ІНТЕРНЕТ-ЗАЛЕЖНОСТІ

Досліджено психологічні особливості підлітків, схильних до Інтернет-залежності. Розглянуто причини появи такої адикції та її прояви. Представлено результати дослідження особистісних особливостей підлітків, які мають залежність від Інтернету.

Бурхливий розвиток сучасних інформаційних технологій зумовив появу нової для нашого суспільства проблеми – проблеми залежності від Інтернету. У зв'язку з цим вивчення психологічних особливостей особистості, що є характерним для осіб, залежних від Інтернету, проведення заходів, спрямованих на запобігання зростанню адиктивної поведінки в майбутньому, розроблення ефективних стратегій подолання Інтернет-залежності є надзвичайно актуальним.

Теоретичний аналіз наукової літератури свідчить, що дослідження проблеми психології залежності від Інтернету як поведінкової адикції широко висвітлено здебільшого у зарубіжній літературі у працях таких науковців, як М. Шоттон, Д. Грінфілд, Дж. Грохот, К. Янг тощо [1, с. 27]. У вітчизняній психологічній науці, на жаль, недостатньо вивчено та висвітлено дану тему. Серед вітчизняних науковців, що присвятили свої дослідження проблемі Інтернет-залежності, можна назвати А. Є. Ворскунського, Л. В. Кулікова, Н. В. Чудову, А. Г. Асмолова, Н. А. Цветкову, А. В. Цветкова тощо.

Метою нашої статті є дослідження психологічних особливостей осіб, які мають схильність до Інтернет-залежності, дослідження особливостей уявлень підлітків, схильних до Інтернет-залежності, про міжособистісні відносини.

Інтернет став доволі привабливим і простим способом відходу від реальності, зручним способом сховатися від різноманітних проблем для тих, хто страждає від негараздів у сім'ї, на роботі, схильний до депресій. Психіатри вважають, що це схоже на пристрасть до алкоголю або азартних ігор і призводить не лише до того, що людина відкладає прийняття важли-

вих рішень, але також і до зміни її особистості. Особливості віртуальної реальності такі, що користувач, який опинився в ній, «змушений» актуалізувати витіснені в несвідоме інфантильні уявлення і поведінкові патерни. Ефект посилюється ще й тим, що це здебільшого відповідає власним психологічним потребам користувача [2, с. 127].

За проявами залежності від Інтернету нерідко приховуються інші адикції (патологічні залежності) або психічні відхилення. Вади людей, які мають межові психологічні стани, можуть, зокрема, виявитися в ненормальній пристрасті до Інтернету, до онлайн-ових систем спілкування тощо. Депресивні хворі, які більше від інших відчувають страх відчуження, використовують Інтернет, щоб перебороти труднощі міжособистісної взаємодії в реальному житті. Схильність людини до повного «відключення», до втрати соціальної адаптації – це симптом широкого страждання, джерело якого варто шукати в психіці хворого, а не в Інтернеті чи філателії [3, с. 243].

Проблема адикції починається тоді, коли прагнення відходу від реальності, пов'язане зі зміною психічного стану, починає домінувати у свідомості, стає центральною ідеєю [2, с. 104]. Цьому процесу можуть сприяти біологічні (наприклад індивідуальний засіб реагування на інформацію в мережі), психологічні (особистісні характеристики, психотравми), соціальні (сімейні і позасімейні) чинники. Існує взаємозв'язок із такими нехімічними адикціями, як роботоголізм і гемблінг (патологічна гра). Методи роботи з такими людьми психологічно такі ж, як і при будь-якій іншій залежності – алкогольній або наркотичній [4, с. 28].

Прагнення до виходу у віртуальне середовище може бути обумовлено низкою причин як психологічного, так і соціального характеру (стрес, депресія, тривожність, комунікативні й інтимно-особистісні проблеми, навчально-виробничі конфлікти тощо). Користувач, що має проблеми в реальному світі, поринаючи у віртуальне середовище, намагається сховатися від психотравмуючої ситуації й компенсувати невдачі, які мали місце в його реальному житті, як наслідок зниження психологічної стійкості особистості. Оскільки вона оберігає особистість від дезінтеграції і особистісних розладів, становить основу внутрішньої гармонії, повноцінного психічного здоров'я, то зниження психологічної стійкості призводить до дезінтеграції особистості, порушення регуляції поведінки та діяльності, розпаду системи життєвих цінностей, мотивів, цілей, що підвищує ризик виникнення залежності [5].

Щоб визначити особистісні особливості підлітків, які мають Інтернет-залежність, ми провели дослідження за допомогою методики діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі. У даній статті ми висвітлимо аспект лише однієї шкали – «Я-реальне». Дослідження проводилося серед підлітків 13–17-ти років, що навчаються в Харківській спеціалізованій школі № 85. Підлітки були поділені на три групи «Залежні», «Схильні до залежності» та «Не залежні» за допомогою анкетування. Кожна група містить 41 особу. Результати дослідження міжособистісних відносин підлітків, схильних до Інтернет-залежності, представлені в табл. 1.

За результатами дослідження, відображених в табл. 1, нами були встановлені значущі відмінності.

За шкалою «Агресивний» показник у першій групі «Залежні» становить $5,70 \pm 2,47$, у другій групі «Схильні до залежності» – $6,48 \pm 2,78$, у третій групі «Не залежні» – $5,43 \pm 2,59$, відмічено достовірні відмінності: $t_{1,2} = 1,85$; $t_{1,3} = 0,67$; $t_{2,3} = 2,62$, $p \leq 0,05$. Показник у другій групі «Схильні до залежності» більш виражений, ніж в інших групах. Таким чином, у реальному житті в міжособистісних відносинах для підлітків притаманні такі якості, як вимогливість, прямолінійність, відвертість, строгість і різкість в оцінці інших, схильність звинувачувати у всьому оточуючих, іронічність, дратівливість, недружелюбність, жорсткість, нестриманість, запальність, агресивність, що може доходити до асоціальної поведінки.

За шкалою «Недовірливий – скептичний» показник у першій групі «Залежні» становить $5,68 \pm 1,92$, у другій групі «Схильні до залежності» – $6,51 \pm 3,37$, у третій групі «Не залежні» – $5,29 \pm 2,83$; відмічено достовірні відмінності: $t_{1,2} = 1,62$; $t_{1,3} = 0,90$; $t_{2,3} = 2,83$, $p \leq 0,01$. Показник у другій групі «Схильні до залежності» більш виражений, ніж в інших групах – «Залежні» та «Не залежні». Отже, розчарованість в людях, замкнутість, образливість, недовірливість до оточуючих, вербальна агресія, схильність сумніватися у всьому, злопам'ятність – усі ці якості притаманні підліткам у реальному житті тією чи іншою мірою відображається в міжособистісних відносинах.

Таблиця 1

Показники міжособистісних відносин підлітків схильних до Інтернет-залежності «Я-реальне»

	Реальні оцінки за трьома групами					
	Залежні	Схильні до залежності	Не залежні	t 1,2	t 1,3	t 2,3
Авторитарний	$8,04 \pm 3,40$	$8,07 \pm 3,48$	$7,09 \pm 3,78$	0,05	1,63	1,68
Незалежно-домінуючий	$6,29 \pm 2,39$	$6,46 \pm 2,75$	$5,63 \pm 3,51$	0,40	1,94	1,53
Агресивний	$5,70 \pm 2,47$	$6,48 \pm 2,78$	$5,43 \pm 2,59$	1,85	0,67	2,62 ^{1*}
Недовірливо-скептичний	$5,68 \pm 1,92$	$6,51 \pm 3,37$	$5,29 \pm 2,83$	1,62	0,90	2,83 ^{2*}
Покірносором'язливий	$4,41 \pm 1,93$	$5,19 \pm 3,23$	$6,60 \pm 3,85$	1,56	3,65 ^{2*}	2,35 ^{1*}
Залежний	$6,43 \pm 1,68$	$5,87 \pm 2,41$	$6,41 \pm 3,37$	1,51	0,03	1,05
Співпрацюючий	$7,63 \pm 2,35$	$7,04 \pm 2,23$	$6,34 \pm 3,83$	1,68	2,18 ^{1*}	1,18
Альтруїстичний	$7,63 \pm 2,44$	$7,56 \pm 3,67$	$7,09 \pm 3,67$	0,12	0,96	0,83

Примітка: ^{1*} $p \leq 0,05$, ^{2*} $p \leq 0,01$, ^{3*} $p \leq 0,001$

За шкалою «Покірно-сором'язливий» показник у групі «Залежні» становить $4,41 \pm 1,93$, у групі «Схильні до залежності» – $5,19 \pm 3,23$, у групі «Не залежні» – $6,60 \pm 3,85$; відмічено достовірні відмінності: $t_{1,2} = 1,56$; $t_{1,3} = 3,65$, $p \leq 0,01$; $t_{2,3} = 2,35$, $p \leq 0,05$. Показник у групі «Не залежні» більш виражений, ніж в інших групах – «Залежні» та «Схильні до залежності». Тобто ми можемо говорити про те, що для третьої групи в реальному житті більш допустимий прояв таких якостей, як скромність, поступливість, емоційна стриманість, здатність підкорятися, відсутність власної думки, слухняне і чесне виконання своїх обов'язків, схильність підкорятися більш сильному без урахування ситуації, схильність поступатися всім у всьому, засудження себе, пасивність, прагнення знайти опору в більш сильному.

За шкалою «Співпрацюючий» показник у групі «Залежні» становить $7,63 \pm 2,35$, у групі «Схильні до залежності» – $7,04 \pm 2,23$, у групі «Не залежні» – $6,34 \pm 3,83$; відмічено достовірні відмінності: $t_{1,2} = 1,68$; $t_{1,3} = 2,18$, $p \leq 0,05$; $t_{2,3} = 1,18$. Показник у групі «Залежні» більш виражений, ніж в інших групах – «Схильні до залежності» та «Не залежні». Тобто в реальному житті такі підлітки схильні до співпраці, гнучкі і компромісні при вирішенні проблем і в конфліктних ситуаціях, прагнуть бути в згоді з думкою оточуючих. Стосовно людей вони доброзичливі і ласкаві з усіма, орієнтовані на прийняття і соціальне схвалення, прагнуть задовольнити вимоги всіх, бути хорошими для всіх без урахування ситуації.

За деякими шкалами не було відмічено достовірних відмінностей між групами.

За шкалою «Авторитарний» показник у групі «Залежні» становить $8,04 \pm 3,40$, у групі «Схильні до залежності» – $8,07 \pm 3,48$, у групі «Не залежні» – $7,09 \pm 3,78$, але достовірних відмінностей не виявлено. Показник у групі «Схильні до залежності» більш виражений, ніж в інших групах – «Залежні» та «Не залежні». Отже, можна говорити про те, що в реальному житті такі підлітки не є владними, деспотичними, навпаки, вони впевнені в собі, наполегливі, можуть бути добрими наставниками та організаторами, мають лідерські якості.

За шкалою «Незалежно-домінуючий» також не було виявлено достовірних відмінностей. Показник у групі «Залежні» становить $6,29 \pm 2,39$, у групі «Схильні до залежності» – $6,46 \pm 2,75$, у групі «Не залежні» – $5,63 \pm 3,51$. Показник у другій групі «Схильні до залежності» більш виражений, ніж в інших групах –

«Залежні» та «Не залежні», тобто для всіх груп у реальному житті характерні впевненість, незалежність та схильність до суперництва.

За шкалою «Залежний» не було виявлено достовірних відмінностей. Показник у групі «Залежні» становить $6,43 \pm 1,68$, у групі «Схильні до залежності» – $5,87 \pm 2,41$, у групі «Не залежні» – $6,41 \pm 3,37$. Показник у першій групі «Залежні» більш виражений, ніж в інших групах – «Схильні до залежності» та «Не залежні», тобто підлітки чекають допомоги і порад, вони довірливі, схильні до замилювання оточуючими, ввічливі, потребують визнання, але також мають нав'язливі страхи, побоювання, занепокоєння з будь-якого приводу, тому залежать від інших, чужої думки.

За шкалою «Альтруїстичний» також не було виявлено достовірних відмінностей. Показник у групі «Залежні» становить $7,63 \pm 2,44$, у групі «Схильні до залежності» – $7,56 \pm 3,67$, у групі «Не залежні» – $7,09 \pm 3,67$. Показник у групі «Залежні» більш виражений, ніж у групах «Схильні до залежності» та «Не залежні». Отже, в реальному житті підлітки в міжособистісних стосунках можуть бути відповідальними щодо людей, делікатними, добрими, співчутливими, турботливими, вміти підбадьорити і заспокоїти оточуючих.

Таким чином, дослідження міжособистісних відносин та їх особливостей у підлітків, схильних до Інтернет-залежності, дозволяє зробити наступні **висновки**. У представників групи «Залежні» найбільш виражені показники за такими шкалами, як «Залежний», «Співпрацюючий» та «Альтруїстичний», тобто такі підлітки в реальному житті невпевнені у собі, мають страхи, мають залежність від іншої людини, її думки, хоча вони дружелюбні, намагаються бути хорошими та задовольнити вимоги інших, можуть жертвувати своїми інтересами заради інших, стараються допомогти та співпереживати іншим. У представників групи «Схильні до залежності» найбільш виражені показники за такими шкалами, як «Авторитарний», «Незалежно-домінуючий», «Агресивний», «Недовірливий – скептичний», «Співпрацюючий» та «Альтруїстичний». Тобто для даної групи підлітків характерні прояви таких якостей особистості у реальному житті, як прагнення до лідерства, енергійність. Підлітки даної групи схильні виявляти недружелюбність, жорстокість, ворожість до оточуючих, можуть бути дратівливими. Також вони можуть іти на поступки іншим людям, бути відповідальними стосовно інших людей. Показ-

ники представників групи – «Не залежні» – найбільш виражені за такою шкалою, як «Покірно-сором'язливий» – для підлітків даної категорії у реальному житті характерні такі

якості, як сором'язливість, покірність, пасивність, намагання знайти опору в більш сильній людині, потреба в її підтримці.

Список використаної літератури

1. Янг К. С. Диагноз – Интернет-зависимость / К. С. Янг // Мир Internet. – 2000. – № 2. – С. 24–29.
2. Войскунский А. Е. Феномен зависимости от Интернета / А. Е. Войскунский // Гуманитарные исследования в Интернете / под ред. А. Е. Войскунского. – М. : Терра-Можайск, 2000. – С. 100–131.
3. Войскунский А. Е. Исследования Интернета в психологии / А. Е. Войскунский // Интернет и российское общество / под ред. И. Семенова. – М. : Гендальф, 2002. – С. 235–250.
4. Мартынова О. С. Критерии оценки Интернет-зависимости / О. С. Мартынова // Психотерапия и консультирование. – 2002. – № 3. – С. 27–30.
5. Жичкина А. Социально-психологические аспекты общения в Интернете [Электронный ресурс] / А. Жичкина. – Режим доступа: <http://flogiston.ru/articles/netpsy/refinf>.

Надійшла до редколегії 11.02.2012

ВОРОПАЙ А. О., ШИЛИНА А. А. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПОДРОСТКОВ, СКЛОННЫХ К ИНТЕРНЕТ-ЗАВИСИМОСТИ

Рассмотрены психологические особенности подростков, которые склонны к Интернет-зависимости. Представлены причины возникновения такой аддикции и ее проявления. Представлены результаты исследования личностных особенностей подростков, которые имеют Интернет-зависимость.

VOROPAY A., SHYLINA A. PSYCHOLOGICAL FEATURES OF ADOLESCENTS, WHICH ARE INCLINED TO INTERNET ADDICTION

The psychological characteristics of adolescents, which are inclined to Internet addiction are researched. The reasons of this addiction and its features are presented. The results of the personal characteristics of adolescents, who have an Internet addiction are reviewed.